

De plechtige inbezitneming van de heerlijkheid Lummen door Frans Antoon van der Marck, 1677

Rombout Nijssen

In 1898 publiceerde baron de Chestret de Haneffe zijn standaardwerk over de geschiedenis van de familie van der Marck¹. Het is meer dan honderd jaar later nog een referentiewerk als het gaat om de geschiedenis van de heren van Lummen². De auteur leert ons dat Ernest van der Marck (1590-1654) de heerlijkheid Lummen naliet aan zijn zoon Jan Frederik (1617-1672/73) uit zijn eerste huwelijk met de hoog adellijke Sibylla de Hohenzollern. Nadat zijn eerste echtgenote in 1621 overleden was, was Ernest in 1623 hertrouwd met Anna Margaretha de Manderscheid. Ook zijn tweede echtgenote stierf enkele jaren na hun huwelijk. Uiteindelijk vond Ernest van der Marck langduriger geluk in de armen van zijn derde echtgenote, Catherina Reicherts. Door zijn huwelijk met deze niet-adellijke vrouw beging Ernest van der Marck in de ogen van zijn standgenoten een grove fout. Het feit dat hij bij zijn overlijden in 1654 zijn toen nog minderjarige zonen uit zijn derde huwelijk, Engelbert (overleden in 1662) en Frans Antoon (1640/41-1680), aanstelde als voogden over zijn zwakzinnig geworden oudste zoon en erfgenaam Jan Frederik, werd hem in adellijke kringen ook kwalijk genomen.

Kort na het overlijden van Jan Frederik van der Marck, op 16 januari 1673, bood Etienne de Rossius uit Luik zich aan bij de Leenzaal van Kuringen, om er in naam van Maximiliaan Karel de Löwenstein leenverhef te doen voor de heerlijkheid Lummen³. Maximiliaan Karel de Löwenstein was een zoon van Josine van der Marck, de oudste zus van Ernest. Hij wilde de zonen van zijn oom uit zijn huwelijk met een burgervrouw niet als erfgenamen van hun vader erkennen, en hij was er om die reden van overtuigd dat hij de gerechte erfgenaam van de heerlijkheid Lummen was. Goed anderhalf jaar later meldde zich naast Frans Antoon van der Marck en Maximiliaan Karel de Löwenstein een derde partij bij de Leenzaal. Op 31 augustus 1674 bood Jan de Geloës, schepen van het oppergerecht van Vliermaal, zich bij de griffie van de Leenzaal aan en deed leenverhef voor de heerlijkheid Lummen in naam van Philippe van Arenberg van Chimay⁴. Jan de Geloës verklaarde dat Philippe van Arenberg in dit geval optrad voor zijn echtgenote Theodora de Gavre, de dochter van Elisabeth van der Marck. Als om de zaak nog ingewikkelder te maken meldde zich op 7 september 1674 Jan Hanson bij de griffie van de Leenzaal. Hij deed er leenverhef voor de heerlijkheid

Lummen in naam van Josine de Löwenstein, weduwe van den Bergh, een andere verwant van wijlen Ernest van der Marck⁵. Op 19 februari 1675 deed J. Sigers uit Hasselt op vraag van Etienne Rossius leenverhef voor de heerlijkheid Lummen in naam van Maximiliaan Karel de Löwenstein junior (1656-1718)⁶. Ondertussen was Theodora de Gavre niet van plan haar aanspraken op Lummen op te geven. Minder dan een maand nadat er leenverhef gedaan was voor de jonge Maximiliaan Charles de Löwenstein, stelde zij voor de Leenzaal van Kuringen Jan Renier de Geloës, schepen van het oppergerecht van Vliermaal, tot haar momber aan in plaats van haar echtgenoot, die op 12 januari 1675 overleden was.

De heerlijkheid en het kasteel van Lummen (de Burg) werden in leen gehouden van de bisschop van Luik als graaf van Loon. De administratie van het bezit van de Loonse grafelijke lenen werd verricht door een organisatie die de Leenzaal van Kuringen genoemd werd. Naast het registreren van de bezitters van de leengoederen en van akten betreffende de lenen, verrichtte de Leenzaal van Kuringen ook rechtspraak. In eerste aanleg handelde zij rechtszaken af die betrekking hadden op lenen die van de Leenzaal afhankelijk waren. In beroep behandelde zij zaken die naar haar werden doorgestuurd vanuit de Loonse oppergerechten: de schepenbank van Vliermaal, de buitenbank van Bilzen of de Leenzaal van Munsterbilzen. Het registreren van akten betreffende lenen was het werk van de griffier en zijn medewerkers. Wanneer er rechtgesproken werd, zetelden er twee groepen in de Leenzaal: enerzijds enkelen van de zeven schepenen van de schepenbank van Vliermaal en anderzijds een aantal zogenaamde *cavalliers*. Dat waren voornamelijk Loonse edelen die op basis van hun stamboom en het bezit van een zogenaamd adellijk Loons leen in de groep van *cavalliers* opgenomen waren.

Terwijl in de jaren 1673-1675 de ene na de andere pretendent zich bij de Leenzaal van Kuringen aanbood om er leenverhef te doen en in het bezit gesteld te worden van de heerlijkheid Lummen, werd er voor diezelfde Leenzaal een proces gevoerd dat door Maximiliaan Charles de Löwenstein senior ingesteld was tegen Frans Antoon van der Marck⁷. De Löwenstein betwistte van der Marck het bezit van de heerlijkheid en voerde als voornaamste argument aan dat Frans Antoon van der Marck zich schuldig gemaakt had aan felonie, of ontrouw van een leenman aan zijn leenheer. Het proces werd aangespannen in 1674, en leidde in juli 1677, na tussenkomst van de Rijkshofraad in Wenen, tot een vonnis dat het bezit van de heerlijkheid toewees aan Frans Antoon van der Marck⁸. Op 20 juli 1677 vonnist de Leenzaal dat Frans Antoon van der Marck in het bezit gesteld moet worden van de heerlijkheid Lummen en de bijhorende goederen.

De volgende dag al, op 21 juli, zijn twee afgevaardigden van de Leenzaal, de cavalliers Jan Ernest de Fleron en Stefaan Theodoor de Segradt, en de secretaris van de Leenzaal, in Lummen om Frans Antoon van der Marck officieel in het bezit van de heerlijkheid Lummen te stellen. Daar treffen zij Philip Joosten, de raadsman van de graaf, en Catharina Charlotte

de Wallenrode, zijn echtgenote. Drie schepenen van de schepenbank van Lummen – Jan Vanderlaer, Jan Van den Bergh en Frans Neven – die daarvoor door de Segradt opgeroepen werden, maken het gezelschap compleet.

Nadat Philip Joosten namens zijn opdrachtgever verzocht heeft in het bezit gesteld te worden van de *heerlijckhijdt ende appendente dorpen, leengoederen ende allen andere dependtien van Lummen, met introductie in die hooge, leege ende middele jurisdictien en met allen andere gherechticheden ende privilegien aen die voorschreven heerlijckhijdt ende baronnie competerende*, gaat het gezelschap naar het kasteel van de heren van Lummen. Daar stellen de afgevaardigden van de Leenzaal Joosten in het bezit van het kasteel door hem de *den klepel van die eerste poorte* te laten vastnemen en hem de sleutels van de eerste en de tweede poort van het kasteel te overhandigen. In de keuken raakt Joosten de schouw aan en hij hanteert er de haal⁹ die in de open haard hangt, stookt het haardvuur op en raakt de tafel aan. Daarmee is hij in het bezit gesteld van het kasteel en de *appenditien*.

Dan gaat het gezelschap naar *den boomgaerd besijden het casteel*, waar Joosten in teken van het bezit ervan *rijsch en risch*¹⁰ en loof en vruchten van de bomen ter hand worden gesteld als teken van het bezit ervan. Ook op een akker die bij de kasteelgoederen hoort geven de afgevaardigden van de Leenzaal Joosten *risch ende aerde, met het graen daerop alnoch wasschende* in handen in teeken van reele ende actuele possessie.

Vervolgens gaat het gezelschap naar de kerk, waar de afgevaardigden Joosten het klokkentouw in handen geven, waarmee hij de klok luidt als teken van het bezit van de rechtsmacht in de heerlijkheid. In de kerk raakt hij de vier hoeken van het hoogaltaar aan, als teken van het recht om in Lummen de pastoor aan te stellen. Door de zijaltaren van het Heilig Kruis, van Onze-Lieve-Vrouw en van de heilige Barbara aan te raken neemt hij bezit van de bevoegdheid om de bedienaars van die altaren aan te stellen.

Van de kerk gaat het naar een akker langs *die brauwereij van Vanderlaer ter eender ende den kerckhoff ter ander zijden*. Het graan is daar al gemaaid en in schoven opgebonden. Daar geven de afgevaardigden van de Leenzaal Joosten één van die schoven als teken van het feit dat zijn heer er van dan af het tienrecht bezit.

In het dorp staat een linde waaronder onder andere de beslissingen van de Leenzaal van Kuringen bekend gemaakt worden. Daar leveren de afgevaardigden Joosten nog eens *risch ende aerde*. Op de terechtstellingenplaats staat een kaak. Door haar aan te raken neemt Joosten bezit van het recht *om in allen voorvallende occasien justitie te administreren*. De schepenen van Lummen houden hun zittingen in de woning van Jan Hauben. In *die camer alwaer men gewoon is die genachten te hauden* raakt hij de tafel aan waaraan de schepenen vergaderen, en er wordt hem *een roede oft stocksken* gegeven tot representatie der justitie.

Tot slot verklaren de afgevaardigden Joosten namens zijn heer in het bezit te stellen van

allen andere landen, bempden, weijden, bosschen, ceijnssen, renten, incompsten, gerechticheden ende alles wat die voorschreven baronnie ende heerlijkchijdt van Lummen ende onderhoorige dorpen is aengaende ende alles wat van die selve is dependerende, voor zover die goederen en rechten lenen zijn of deel uitmaken van lenen die van de Leenzaal van Kuringen afhangen.

Ondertussen zijn de inwoners van Lummen met klokgelui samengeroepen. Ten overstaan van het verzamelde volk verklaren de afgevaardigden van de Leenzaal nog eens dat zij Frans Antoon van der Marck erkennen als wettige bezitter van de heerlijkheid Lummen. Dan krijgen de verzamelde inwoners de kans *daer tegen iet te seggen oft te protesteren*, waarop – zo noteert de secretaris van de Leenzaal – *niemant der selve gemeijnte en heeft gheantwoord oft daertegen eenich protest oft contradictie gedaen*.

Tot slot verklaren de afgevaardigden van de Leenzaal met luide stem dat alle overdrachten van bezit die daar onder hun leiding hebben plaatsgevonden, uitsluitend betrekking hebben op de goederen die in leen gehouden worden van de Leenzaal van Kuringen, en dat zij niet de intentie hebben zich bevoegdheden aan te matigen over goederen die aan andere hoven ondergeschikt zouden zijn.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Archief van de leenzaal van Kuringen*, nr. 480, folio 345r-347v

Anno 1677 den 21 julij tot Lummen is ghecompareert den heer Ph. Joosten, doctoer in de rechten ende raetsheer alsoock geconstitueert van S. E. den heer grave van der Marck, gheassisteert met haer excellencie mevrouw die gravinne van der Marck, gemalinne van den heer grave voorschreven, welcken comparant heeft versoecht involgens keijserlijck mandaet de immitendo ende involgens resolutie deur den edelen leensaels op gisteren den 20 julij in henne extraordinarisse vergaderinge genomen van aen het selven mandaet te willen pareren ende volgens decreet van immissie deur den voorschreven edelen leensaels in die vermelde resolutie geinsereert heeft, versoeckt alsnu operatie van die voorschreven immissie ende hem in naeme van sijne voorschreven excellentie die reele ende actuele possessie der baronnie, heerlijkchijdt ende appendente dorpen, leengoederen ende allen andere dependentien van Lummen aen hem comparant te worden geleverd met introductie in die hooge, leege ende middele jurisdictien met allen andere gherechticheden ende privilegien aen die voorschreven heerlijkchijdt ende baronnie competerende.

Ten selvenmael aldaer present die edele hoochgeboren heeren Joan Ernest baron de Fleron de Mellin, heere tot Cauwenbergh etc., ende Stephan Theod. de Segradt, heere tot Vrundt etc., cavalliers des edelen leensaels van Curingen volgens ende uijt cracht van henne commissie hen in comformijtijt van resolutie ende decreet op gisteren den 20 deser deur den edelen leensaels gegeven, welcke commissie in die voorschreven resolutie is gheinsereert met mij secretaris des selven edelen leensaels, daertoe gheassumeert ende gheau-

thoriseert sijnde, in presentie van Jan Vanderlaer, Jan Van den Bergh ende Frans Neven, schepenen des dorps van Lummen, versoecht ende geciteert sijnde deur den voorschreven edelen heer de Segradt sulcks relaterende, om te assisteren in operatie der voorschreven reele immissie ende possessie, ende sijn alsoo gecompareert op het heerlijk casteel tot Lummen, ende die voorschreven edele heeren commissarissen hebben tot acquitteringe van hen debvoir in het bovengeroert decreet ende resolutie begrepen, possessie geleverd ende verleent aen den voorschreven heer Joosten in naem als boven met aenraken van den klepel van die eerste poorte met overleveringe der sleutels, soo van die eerste als tweede porte des voorschreven casteel, mede in die keuken deur aenraeken van die schauw ende opschorssen van haele, stoken van vier ende aenraken van die tafell in teeken van reele ende actuele possessie des voorschreven casteel met sijne appenditien.

Ende daerenboven comende in den boomgaerdts besijden het casteel, hebben die voorschreven edele heeren commissarissen aldaer possessie ghelevert met leveren van rijsch, risch, loof ende vruchten der boomen in teeken van reele ende actuele possessie.

Vandaer voortgaende tot op die landerijen voor den eersten reijck gelegen aen die slincke sijde, hebben die selve edele heeren commissarissen aldaer oock possessie geleverd met risch ende aerde, met het graen daerop alnoch wasschende in teeken van reele ende actuele possessie.

Voorders sijn die voorschreven edele heeren commissarissen gecomen tot in die kercke, alwaer sij insgelijken aen den voorgemelden heer Joosten in naeme als boven in teeken van reele possessie van die hooge, leege ende middele jurisdictie overgelevert hebben het clockseel met hetwelck hij die clocke heeft geluidt ende doen luijden, alsoo sij heeren commissarissen van gelijken possessie hebben geleverd van het recht van collatie der pastoreije met aenrakinge van die hoeken van den hoogen autaar; alsoock van het recht van collatie oft patronaetschap der andere beneficien in die selve kercke met aenrakinge der respective altaeren des H. Cruijs, van Onse Lieve Vrouw ende van Sinte Barbara, alles in teeken van reele ende actuele possessie van het voorschreven recht van collatie oft patronaetschap.

Van daer uijt die kercke comende op seker stuck erven, regenooten die brauwereij van Vanderlaer ter eender ende den kerckhoff ter ander zijden, alwaer het graen affgesicht sijnde ende in schooven gebonden, hebben die voorschreven heeren commissarissen eenen schoof geteekent sijnde voor die thiende geleverd aen den voorschreven heer Joosten in teeken van reele ende actuele possessie van het recht der thiende der selve heerlijkheid van Lummen. Voortgaende van daer tot aen den lindeboom alwaer allen affixien van edicten van den edelen leensael van Curingen geschieden, hebben die edele heeren commissarissen aldaer geleverd aen den vermelden heer Joosten risch ende aerde in teeken van possessie als boven. Comende van daer tot die plaetse van justitie, alwaer die kaeke is staende, ende hebben aldaer eensgelijcken aen den selven heer Joosten possessie geleverd deur het aenraken der voorgeroerde kaeke, plaetse van justitie, om in allen voorvallende occasien justitie te administreren.

Ende sijn die edele heeren commissarissen voortsgegaen tot in het huijs van Jan Hauben in die camer alwaer men gewoon is die genachten te hauden ende hebben aldaer possessie geleverd aen den selven heer Joosten van die hooge, middele ende leege jurisdictie met aenraken der tafel ende overleveringe van een roede oft stocksken tot representatie der jus-

titie in teeken van reele ende actuele possessie.

Ende hebben voorts generalijck possessie reele ende actuele geleverd van allen andere landen, bempden, wijden, bosschen, ceijnssen, renten, incompsten, gerechticheden ende alles wat die voorschreven baronnie ende heerlijkkhijdt van Lummen ende onderhoorige dorpen is aengaende ende alles wat van die selve is dependerende, voor soo veel als die selve baronnie ende allen ghementioneerde parceelen ende gerechticheden aen den voorschreven edelen leensael te leen sijn moverende oft onder den selven resortierende ende anders niet gedencken de possessie te leveren oft geleverd te hebben.

Ende ten selvemael deur clockslach die gemeijnte vergadert sijnde, hebben die heeren commissarissen gheinjungeert den heer comparant in naeme als boven te erkennen voor wet-tigen possesseur der voorschreven heerlijkkhijdt ende baronnie ende van die selve gemeijnte affgevraeght oft iement der selve daer tegen iet te seggen oft te protesteren hadde, waerop niemant der selve gemeijnte en heeft gheantwoordt oft daertegen eenich protest oft contradictie gedaen.

Bovendien hebben die selve heeren commissarissen die gemeijnte alsoo vergadert sijnde, publiekelijk ghedeclareert dat henne intentie geensins en is eenige possessie te leveren oft gheleverd te hebben van eenige goederen oft parceelen oft gherechticheden diewelcke aen die jurisdictie des edelen leensaels niet subject en sijn, ende hebben daerover expresselijk geprotesteert, ende is alles voorschreven jure cujuslibet salvo in hoeden gekeert.

Was onderteekent Jean Ernest baron de Fleron de Mellin, Est. Theod. baron de Segradt, seigneur de Vrundt.

¹ J. de Chestret de Haneffe, *Histoire de la maison de la Marck, y compris les Clèves de la seconde race*, Luik, 1898, 374 p.

² Idem, p. 193-240.

³ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 218, p. 67-68.

⁴ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 218, p. 250-255 .

⁵ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 218, p. 260-263.

⁶ Etienne Rossius had daartoe opdracht gekregen van Frans Egon van Fürstenberg, bisschop van Straatsburg en voogd van de jonge Maximiliaan Charles. Deze laatste werd raadsheer in dienst van de Oostenrijkse keizer. Hij overleed in 1717 als gouverneur van het hertogdom Milaan, nadat hij eerder van de keizer de titel van prins gekregen had voor zichzelf en voor zijn nakomelingen. Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 218, p. 320-324 .

⁷ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 751.

⁸ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 480 .

⁹ De haal is de ijzeren haak die uit de schoorsteen in het haardvuur hangt, en waaraan de ketel vastgemaakt kan worden waarin het eten gekookt wordt.

¹⁰ Een *risch* is een zode met gras en/of klein struikgewas.

Adres van de auteur:

Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt